

g. 439

244

Száz év

Ma ünnepeljük Budapest történelmi egyesítésének századik évfordulóját. 1873-ban egy évezredek óta lakott emberi település földrajzilag összefüggő városrészeinek közigazgatási összeolvasztásával megszületett Magyarország fővárosa, megnyílt a világvárosi fejlődés útja e páratlan természeti környezetben, amelynél szebbet, egy főváros kiépítésére méltóbbat és alkalmasabbat keveset ismer a világ. A ki-egyeztől a millenniumig húzódó évtizedek ellentmondásos nemzeti közérzetét látványos építkezésekkel, az új főváros mohó gyarapításával iparkodtak az uralkodó körök feloldani, megrajzolva egy szegény ország káprázatos fővárosának körvonalait. Nemes szépség és üres pompa, hivalkodó bőség és riasztó nyomorúság otthona lett az ezredfordulón már milliós lélekszámú Budapest, amelynek bontakozó szépsége, felhevült életritmusa a tárgyilagos szemlélőt is megteveszthette. Tagadhatatlan és korántsem ünneprontás, hogy ebben a korban olyan középületek és polgári célokat szolgáló épületegyüttesek emelkedtek mind a pesti, mind a budai oldalon, amelyek alkalmas módon képviselték egy főváros rangját és tekintélyét. A hirtelen fölserdült „kamasz világváros” sűrűjében pezsgő szellemi áramlatok búvópatakjai törtek a felszínre, az irodalom és a művészetek haladó irányzatainak izmos támaszpontjai alakultak ki, bátran szembeszállva a közélet reakciós szemléletével és a politikai élet görcsös maradiságával.

Az újszülött aggastyán, történelmünk hősi és tragikus fordulatainak színtere s drámai emlékeinek őrzője olyan lenyűgöző lendülettel fogott hozzá a világvárosi lét feltételeinek megteremtéséhez, mintha az egész nemzet történelmi becsvágya teljeseződnék ki a hidak és körutak ívelésében, a paloták emelkedésében, nagyobb és gazdagabb európai országok fővárosainak utánzásában és túlszárnyalásában — holott az egyesített Budapest térképén ezerszámra húzódtak meg a sivar külvárosi utcán a sietve telepített ormótlan gyáróriások. A fiatal Budapest lakosságának csak egy töredéke élt a napos oldalon, a többségnek a szűk utcák dohos árnyéka jutott osztályrészül. Háromnegyed évszázad úgy telt el ennek a városnak az életéből, hogy falai között szentségtörésnek számított Budapest kettős arculatát emlegetni, élő vagy írott szóban a másik Budapestre irányítani a közfigyelmet. A fiatal és élni vágyó Budapest szívesen megfledkezett arról, hogy nehéz sorsú emberek százazrei élnek a városban, mindennapi munkájukkal táplálva egy haszonélvező réteg érdekeit, elengedve a füle mellett azt a baljós tüneményt, hogy az orfeumok kiszűrődő, könnyű dalmvilágát egyre fenyegetőbb erővel szövi át a külvárosok hangja.

Ez a „falakon belül” érlelődő ellentmondás egyben

meghatározta Budapest és az ország viszonyát is. Hogyan is vett volna tudomást a viharsarki parasztok nyomoráról, tömeges kivándorlásba torkolló iszonyú meneküléséről az a városi uralkodó réteg, amely azzal sem törődött, hogyan élnek a gyáripárban dolgozó emberek az Illatos úton. Fényévekkel mérhető távolság tátong a Belváros és a Szemere-telep, Budapest és Gyoma között. A „jó vidék” képzeletében a főváros holmi csillagporos felhőkön lebegő tüneménynek számított, ahová egyszer eljutni életre szóló élményt jelentett — vagy keserű kiábrándulást. Ahhoz, hogy Budapest a nemzet fővárosa legyen, az egységes nemzetnek kellett megszületnie, a demokratikus nemzeti egységnek, amelynek létjogosultságát a „hivatalos” Budapest konokul tagadta, míg 1919-ben a nemzet hőforrásként feltörő forradalmi készsége rádöbentette az igazságra. De még egy keserves negyedszázadnak kellett elmúlni, amíg valóra váltak a serdülőkorú Budapestben már munkálkodó eszmék, amíg az egész magyar nép a szocializmus útjára léphetett.

Budapest és az ország történetének sorsdöntő fordulata 1944—45-ben következett el, amikor a Szovjetunió haderejének roppant áldozatokat követelő felszabadító hadjárata elsöpörte a régi világot. Csüggesztő romhalmazzá vált a büszke főváros, kiegészített és kivertett harctérre az ország, de a tragikusnak ható pillanatban ismét jelentkezett az 1919-ben lefojtott erő, a sorsának irányítására, jövőjének formálására készen álló nemzet hihetetlen energiatartaléka. Aki átélte Budapest ostromát és a felszabadulás, az ocsúdás óráit, az újjáépítés példátlan nehézségeit és diadalait — bár szemtanúként véste emlékezetébe az újjászületés csodálatos mozzanatait —, ma is álmélkodva járja a szeretett város utcáit. Egy ember képzeletvilágába nehéz beépíteni mindazt, ami e száz éve egyesített város utóbbi negyed századában történt.

A századik születésnapon olyan új fővárosa van Magyarországnak, amely gyöngéd tisztelettel óvja a múlt értékeit és tudatos szigorral felszámolja az értéktelent. Végre igazi fővárosa van Magyarországnak, annak az országnak, amelynek térképéről örökre eltűntek a fényévtávolságok. A szocialista demokratizmusban és hazafiságban egységes nemzet építi tovább százéves fővárosát, amelynek megejtő körvonalai az ezredfordulóra kibontakoznak és valóra válnak. Fölösleges lenne titkolni meghatottságunkat és büszkeségünket, hogy a város századik születésnapját annak a Budapestnek polgáraiként ünnepelhetjük, amely történelmünk folyamán első ízben igazi fővárosa hazánkknak, mint ahogy Magyarország is első ízben igazi hazája e sok megpróbáltatás után a boldogulás útját járó magyar népnek.

Baróti Géza